Madár János

Csendes völgy – hangzavarban

Töredékek Csoóri Sándor esztergomi éveiből

Mi lesz Csoóri Sándor hagyatékával? Tárgyi és szellemi örökségével? – Ezen gondolkodtam, amikor a közelmúltban Esztergomba utaztam. A vonat hamarosan megérkezett; és kísérőmmel, Jánossal egy nagy sétát tettünk Babits városában. Megcsodáltam – több gyönyörű látvány mellett – a Duna két partját összekötő hidat, a két országot újra „egyesítő" létesítményt. Jó érzés töltött el, és jó érzés tölt el most is, amikor próbálom megfogalmazni azt az emocionális pillanatot, hogy mit jelent látni a szabadon átsétáló emberek arcáról sugárzó boldogságot.

Milyen is ez a boldogság? – tettem fel a kérdést kísérőmnek, Szállási László vejének. János mélyen a szemembe nézett, és így szólt: megmondaná neked Sándor. Csoóri Sándorra gondolt, aki neki, nekik szomszédjuk volt a hegyen. A *Csendes völgy* békés, megbúvó zegzugára célzott kísérőm ezzel a kijelentéssel, aminek érdemes a mélyére néznünk. Jánostól és feleségétől, Szállási Etelkától aztán megtudtam mindent, ami egyértelművé tette előttem a félelmet, a menekülést, a családok és rokoni szálak szétszakítását, az emberi megaláztatásokat, majd ezek enyhülését.

Tőlük tudtam meg azt is, hogy a nagy költő hogyan lett a szomszédjuk. Főleg Etelka vette át a szót ebben a kérdésben, hiszen mégiscsak ő ma már a leghitelesebb szemtanúja és ismerője az ide kötődő történelemnek. Hosszan beszélt arról, hogy a Nyírségben – ahol éltek régen – az ő édesapja volt a népi írók vidéki vezetője; aki a Parasztpártban és a Hazafias Népfrontban is dolgozott, így ismerkedett meg Szabó Pállal és Veres Péterrel. Nagyecseden gyakran jöttek hozzájuk – a lakásukra – híres emberek: Veres Péter, Szabó Pál, Váci Mihály, Illyés Gyula, Németh László, Fehér Klára, Sipkay Barna, Czine Mihály, Végh Antal, Katona Béla, Csoóri Sándor, Sinkovits Imre, Gombos Kati, Margócsy József, Ratkó József és mások. Egy alkalommal e sorok írója is részt vett Szállási Lászlóéknál egy kisebb összejövetelen, ahol Czine Mihály, Ratkó József, Margócsy József voltak jelen. Aztán ezeket az összejöveteleket a párt illetékes elv-

MADÁR JÁNOS (1948) költő, a Rím Könyvkiadó vezetője, a *Kelet Felől* című folyóirat alapító főszerkesztője.

társai egyre veszélyesebbnek tartották, figyelni kezdték erősen. Végül az egyik jó szándékú pártember – aki tisztelte és szerette Szállási Lászlót – azt mondta: „Laci bácsi, el kell innen menni gyorsan, mert kinyírják magát." Minden jel arra mutatott, hogy nem tréfa az egész. Házát, vagyonát, mindenét hátrahagyva – egy éjjel – lovas szekérrel elindult… Maga sem tudta, hova… Ment, ment… Csak a családot – feleségét és három gyermekét – hozta magával, meg a legszükségesebb tárgyakat, élelmiszereket. Néprajzi gyűjtéseinek, kéziratainak és könyveinek nagy része is odaveszett. Napokig utaztak, menekültek, míg végül megérkeztek egy elhagyott erdőbe, biztonságot ígérő dzsungelbe. Esztergomba – 1965-ben.

Itt aztán Laci bácsi egy kunyhót épített, majd tákolgatta, bővítette, amiből végül egy házféle építmény lett. A jó gazda szorgalmával hamarosan juhokat és mindenféle háziállatot kezdett tartani. Megtelt lassan élettel a hegyoldal, az erdő. Viszonylagos békét és nyugalmat teremtett itt rövid idő alatt családjának. Ezt az elhagyott területet aztán sikerült megvásárolni, így – immár hivatalosan is – házépítésbe kezdett.

Juhnyáj legelészett a hegyoldalon, a gazda elővette régi szerszámait és faragott. A faragás, a gyűjtés, a néprajz, a képzőművészet ugyanúgy érdekelte, mint az írás és a haza sorsa. Novellái itt-ott megjelentek, de nem tartotta igazán fontosnak, hogy publikáljon. Így telt el jó néhány év. Viszonylagos nyugalomban, mert azért szemmel tartották őt a hivatalos szervek – ahogyan lánya, Etelka visszaemlékszik. Szemmel tartották, de békén hagyták. Tudták azt is róla, hogy erős testalkatú, határozott, igazságszerető ember, afféle betyár hírében állt.

Aztán itt is megbolydult a világ, amikor Szállási László „bujtatta" Csoóri Sándort. Jöttek is a rend őrei, amikor megszimatolták, hogy a költő valahol itt rejtezik. Laci bácsi a hegyről meglátta a két egyenruhást, és eléjük ment a juhászkampóval… „Nem szégyellitek magatokat, hogy erre szimatoltok! Micsoda emberek vagytok ti?! Ha én azt mondom, hogy itt nincs Csoóri, akkor nincs!" – idézte fel Laci bácsi lánya a történteket. Hónapok múlva aztán elcsitult minden.

Csoóri Sándor később megvásárolta a Szállási Lászlóék házához közeli elhagyott telket, ahova egy faházat épített. Igazi alkotóház lett ebből a sátortetős, emeletes kis házból. Virágok és nemes cserjék, fenyők díszítették a kis otthon közvetlen környezetét. A terasz – a költő kedvenc helye – pedig igazi látványt nyújtott az alkotáshoz, meditáláshoz.

Szállási László pedig – a jó szomszédot és jó barátot maga mellett érezve – irodalmi és emberi kapcsolatait is újraszervezte lassan, és benépesült az esztergomi hegyoldal. Egyre gyakrabban érkeztek írók, színészek, képzőművészek, újságírók, énekesek, rádiósok, tévések, közéleti emberek, politikusok: Sinkovits Imre, Gombos Kati, Czine Mihály, Pozsgay Imre, Nagy László, Szécsi Margit, Kiss Ferenc, Szegedi Erika, Sára Sándor, Für Lajos, Korom Mihályné, Tornai József, Kamondy László, Bába Mihály, Szervátiusz Tibor, Bojtor Imre, Csurka István, Kováts Adél, Budai Ilona, Kéri Kálmán, Ratkó József, Huszár István, Baráth Lajos, Lezsák Sándor és mások. Írásos dokumentumok és fényképek egész sora őrzik ezeknek a találkozóknak a légkörét. Minden évben – László napon

– tartották itt a nagy rendezvényt, amikor sokan eljöttek az előbbiekben felsorolt személyek közül. Ilyenkor aztán Szállási Lászlóék udvarán – hosszú asztalok mellett – jó bort ittak, és beszélgettek az ország sorsáról, jövőjéről. Csoóri Sándor kis háza, terasza is megtelt vendégekkel, barátokkal ezeken az ünnepségeken.

Aztán – évek múlva – minden elcsöndesült, amikor Laci bácsi meghalt.

Csoóri Sándor is egyre ritkábban jött. Leült a teraszára, és gondolkodott, írt – folytatta Szállási Etelka visszaemlékezését. Elmondta azt is, hogy a költő – amikor egyedül volt, és valamilyen lelki válság nyomasztotta – hosszú ideig üldögélt a teraszon. Egyszer megjelent egy kígyó, magasra emelkedett és percekig figyelte Csoóri Sándort. Néztek egymás szemébe, és hallgattak… Aztán Csoóri Sándor beszélni kezdett hozzá. A kígyó kicsit félrefordítva fejét figyelt erősen… Ezt követően a kígyó minden hajnalban hat órakor megjelent ugyanazon a helyen… És Csoóri Sándor is megjelent ugyanazon a helyen pontosan hat órakor… Néztek egymás szemébe, és a költő beszélt hozzá… Mit mondott?! – nem tudjuk. De azt tudjuk – hiszen maga Csoóri Sándor mondta el Szállási Etelkáéknak –, hogy valami megmagyarázhatatlan kapcsolat alakult ki a kígyóval. Valamilyen titok…, ami erőt sugárzott, és reményt.

Hol van a kígyó?! Hol van Csoóri Sándor?! Hol van Szállási László?! És hol van a tömeg az esztergomi hegyoldalról?! – Ezek a gondolatok kavarogtak a fejemben, amikor Jánossal, Szállási Etelka férjével elindultunk a tüskés bokrok, elvadult labirintusok útvesztőin, hogy megkeressük a költő sátortetős kis házát. Nagy nehezen meg is találtuk. „Az ajtó nyitva! Ezt valaki feltörte!” – fordult hozzám Szállási László veje. Csakugyan… Minden szétdobálva… Könyvek, újságok, folyóiratok, levelek… Az asztal, a szék, az ágy, a televízió a helyén – állapítja meg kísérőm, amikor felmentünk az emeletre. A fogasra nézek, Csoóri Sándor kabátja felakasztva. A papucsa mozdulatlan…

Megmagyarázhatatlan szomorúságot éreztem. Csak néztem a terasz beszakadt, megrongált deszkáit… A virágok, nemes bokrok, cserjék fuldoklását…

És Jánossal, Szállási László vejével az ajtót beszegeltük…